

Hrvati u Vojvodini nakon 2000. godine kao teme znanstvenih i publicističkih radnji u Srbiji i Hrvatskoj – osnovne činjenice i sadržajne sastavnice

Tomislav Žigmanov*

Sažetak

U radnji se analiziraju znanstvene i publicističke radnje objavljene u vidu samostalnih monografija ili članaka u znanstvenim i stručnim časopisima te zbornicima, koje referiraju na društveni položaj hrvatske zajednice u Vojvodini nakon 2000. godine, to jest nakon sloma režima Slobodana Miloševića. Autor pri tomu razlikuje dvije vrste napisa – u prvoj skupini su one radnje koje potpisuju osobe koje dolaze izvan hrvatske zajednice u Vojvodini, što se onda imenuje kao ino-tematiziranje društvenog položaja Hrvata u Vojvodini, a drugu skupinu čine radnje čiji su autori Hrvati iz Vojvodine, što se onda imenuje kao auto-tematiziranje. Tako podijeljene, radnje se potom podvrgavaju komparativnim analizama, s glavnim ciljem da se utvrdi na koji je način i u kojem opsegu elaboriran društveni položaj Hrvata u Vojvodini. Osnovni nalazi kazuju da postoji pojednostavljena i iskrivljena slika njihovoga, bitno pozitivno određenog, društvenog položaja kod ino-tematiziranja, napose od strane autora koji dolaze iz srbijanskog znanstvenog prostora koji svoje radnje objavljuju u prestižnijim časopisima i zbornicima, dok se auto-tematiziranje kod jednoga broja autora odvija uz brojne deficite, a znanstvene relevantne radnje Hrvata iz Vojvodine o njihovom društvenom položaju u većini se objavljuju kod nerelevantnih nakladnika i istovrsnih periodičnih publikacija. Posljedice takvoga stanja očituju se i u drugim ravnama društvenog života, napose u prostoru vidljivosti i općeg znanja o društvenom položaju Hrvata u Vojvodini, što na koncu ima implikacije i u ravni političkih mjera, kako onih koje poduzimaju srbijanske vlasti tako i vanjskopolitičke mjere Republike Hrvatske.

Ključne riječi: Hrvati, Vojvodina, društveni položaj, auto-tematiziranje, ino-tematiziranje

Uvodne napomene o Hrvatima u Vojvodini i njihovom društvenom položaju

Hrvate u Vojvodini u ovoj radnji razumijevamo kao nacionalno-manjinsku zajednicu, koji su kao složeni čimbenik užlijebjeni u srbijansku društvenu zbilju. Pri tomu, naša je pozornost na vojvođanske Hrvate i njihov društveni položaj usmjerena

---

* prof. filozofije, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica

na vrijeme nakon sloma režima Slobodana Miloševića, to jest nakon 5. listopada 2000. godine, budući da se to smatra početkom institucionalno primjerenog i od strane države financiranog ostvarivanja manjinskih prava Hrvata u Vojvodini, čime su se počele stvarati prve bitne pretpostavke kako za uspostavu njihove manjinske institucionalne infrastrukture tako i za očuvanje i razvoj njihovog nacionalnog identiteta. Ovih su iskustava, naime, Hrvati u Vojvodini tijekom 90-ih godina XX. stoljeća bili lišeni (Žigmanov 2011).

Također, na početku valja napomenuti kako društveni položaj hrvatske zajednice u Vojvodini, ukoliko se zanemari breme povijesnoga naslijeđa, u naznačenom razdoblju određuju tri važna, unutar sebe složena i među sobom različita, činitelja. *Prvi* i najvažniji među njima jesu (promjenjive) političke konstelacije, (ne)kvaliteta manjinskih politika, (nepovoljno) ekonomsko stanje i ukupne društvene prilike u Srbiji, dakle državi u kojoj Hrvati žive. *Drugi* među njima su odnosi unutar same hrvatske zajednice, njezinih institucija, njihov broj i vrsta, narav unutarnje distribucije moći, konkretna kadrovska rješenja te procesi koji se realiziraju i inicijative koje su na djelu unutar same zajednice. *Treći* je, pak, narav hrvatsko-srpskih odnosa i vanjska politika Republike Hrvatske spram Srbije, i to prije svega u onome svojemu dijelu koji se odnosi na ovdašnje Hrvate (Žigmanov 2010).

Kada je riječ o Srbiji valja istaknuti kako je riječ o državi koja je među posljednjima u Europi ušla u proces demokratske tranzicije – bilo je to nakon rujanskih izbora i listopadskog prevrata 2000. godine – proces koji još uvijek nije završen, pa je stoga jasno zašto je ona država sa slabo razvijenim demokratskim institucijama (Komšić 2006). Kada je riječ o naravi manjinskih politika u Srbiji nakon 2000., treba reći kako nije postojala dosljedna manjinska politika koja bi počivala na načelima multikulturalnosti, pravednosti i jednakosti. Posljedice toga su da nije u cijelosti izvršena integracija manjina u društvo, zatim da njihovi predstavnici nisu bili uključeni u procese donošenja odluka, napose u tijelima vlasti na razini Republike Srbije, da se u rješavanju manjinskoga pitanja često pristupalo instrumentalno, od slučaja do slučaja i od manjine do manjine, sa snažnim nanosima simulativnosti u odnosima spram njih (Jelinčić 2007), s vremena na vrijeme je postojalo i određenih napetosti na planu interetničkih odnosa, koji su gdjekad završavali incidentima koje su državna tijela rijetko procesuirala, među kojima je bilo i incidenata niskog intenziteta u Vojvodini čiji su objekti bili i građani hrvatske nacionalnosti.¹ Tim prije je u slučaju Srbije sve navedeno od značaja, jer je ona u proces demokratske tranzicije ušla s najvećim zalogom iz nedavne prošlosti – zločinima koji su počinjeni koncem XX. stoljeća. Naime, političko vodstvo Srbije izravno je odgovorno za iniciranje i pokretanje ratova koji su vođeni u prvoj polovici devedesetih godina XX. stoljeća u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini te Kosovu i u kojima su se dogodili brojni zločini.²

¹ O tome vidi više u dokumentu Centra za razvoj civilnog društva iz Zrenjanina „Etnički incidenti u Vojvodini“, koji je dostupan na: http://cdcs.org.rs/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=13&Itemid=28 (pristupano 20. ožujka 2012.).

² U tom smislu jasno je da se pitanje razrješenja zločina, koji su bili izravna posljedica srbijanskog režima tijekom devedesetih godina XX. stoljeća, pojavilo kao važno pitanje demokratske konsoli-

Kada je riječ o hrvatskoj manjinskoj zajednici u Republici Srbiji u kontekstu uspostave, izgradnje i razvoja njezine manjinske infrastrukture koja je u funkciji očuvanja i razvoja nacionalnog identiteta putem ostvarivanja manjinskih prava za razdoblje nakon 2000. godine vrijede, čini se, sljedeće opće značajke: a) na djelu imamo, i u kvantitativnom i u kvalitativnom smislu, rast broja i vrste institucija u svim područjima od značaja za nacionalni identitet (kultura, obrazovanje, informiranje, službena uporaba jezika i pisma te politička reprezentacija); b) osnivaju se i počinju djelovati prve profesionalne institucije koje se financiraju iz državnog proračuna; c) unatoč problemima koji postoje na normativnome planu i, uopće, u manjinskim politikama u Srbiji, raste postupno obim i kvaliteta manjinskih prava koja uživaju Hrvati, napose u obrazovanju i informiranju unutar državnih institucija, što se događalo uz veću teritorijalnu disperziranost, budući da se ona počinju ostvarivati i u područjima izvan Subotice; d) ujedno, ukoliko se zanemare ranije navedeni objektivni deficiti srbijanske društvene i političke zbilje koji utječu na položaj hrvatske zajednice, postoji i stanoviti broj problema u izgradnji i upravljanju institucija unutar hrvatske zajednice koje imaju za cilj ostvarenje interesa pripadnika zajednice, što spada u njihovu odgovornost te im je i narav subjektivna (Žigmanov 2011).

I, na koncu, posljednji spomenuti činitelj – vanjska politika Republike Hrvatske, pa i u dijelu koji se odnosi prema Hrvatima u Republici Srbiji – unutar sebe je heterogen. Pri tomu razlikujemo najmanje dvije razine vanjske politike Republike Hrvatske prema Srbiji. Prvi dio čini područje odnosa između samih država u klasičnom smislu, u što spada ukupna problematika uobičajenih međudržavnih odnosa – od pitanja granica, preko gospodarstva i sigurnosti, pa do kulturne i znanstvene suradnje, s tim da se u ovom slučaju moralo računati i na pitanja koja su bila posljedica ratnog naslijeđa. Drugo, relativno autonomno područje u vanjskoj politici je politika Hrvatske prema hrvatskoj zajednici u Srbiji. Naznačena autonomnost ovih područja, napose u situacijama kada ne postoje jasne sastavnice u svakom od njih i moguća sadržajna integriranost, može uvjetovati, kao što je i bilo slučajeva, da neko pitanje iz prvoga navedenog segmenta posve previdi aktivnosti u drugome, a koje bi bile od interesa za mjesnu hrvatsku zajednicu (Žigmanov 2010)!³

Znanstveno i publicističko tematiziranje društvenog položaja Hrvata u Vojvodini – osnovne bibliografske informacije

Naznačene prilike u hrvatskoj zajednici, inicijative koje su poduzimali Hrvati u Vojvodini i procesi kojima su bili izloženi bili su raritetnim predmetom interesa iz društvenih i humanističkih znanosti ili pak publicističkih ostvarenja. To je posljedica činjenice što pitanje društvenog položaja manjina općenito u Srbiji nije bilo često u

dacije i uopće budućnosti Srbije. Naime, valja znati kako uspješnost demokratske tranzicije u Srbiji uvelike ovisi i o ishodima procesa suočavanja s prošlošću.

³ Konkretno govoreći, kada je bilo u pitanju ostvarivanje suradnje u području kulture i znanosti između Hrvatske i Srbije, hrvatska zajednica u Srbiji bila je isključena iz svega – od izrade sporazuma, pa do eksplikacije kao subjekta suradnje!

fokusu interesa znanstvenika, što dakako onda ima vrijediti i na primjeru hrvatske zajednice. Isto vrijedi i za znanstveni prostor Hrvatske – društveni položaj Hrvata u Vojvodini nije bio čest predmet tematiziranja znanstvenika iz Hrvatske. Izostanak, pak, ozbiljnije auto-tematizacije posljedica je činjenice što znanstveni prostor unutar hrvatske zajednice u Vojvodini nije izgrađen.

No, u slučajevima primjera takvih praksi, moraju se uračunavati radnje iz sociologijskih i politologijskih znanosti, zatim demografije, povijesti, sociolingvistike i socijalne psihologije te pravno-analitičke studije, budući da te društvene i humanističke znanosti fenomenološki i eksplikacijski uvelike referiraju na društveni položaj nacionalnih zajednica. U publicističku skupinu radnji o društvenom položaju Hrvata u Vojvodini spadaju one koje su pisane na popularan način, bez znanstvenih pretenzija ili su posljedica nedostatka znanstvene naobrazbe autora. To, dakle, znači da se, kada je riječ o vrstama tematiziranja društvenog položaja Hrvata u Vojvodini, mogu razlikovati znanstvene i publicističke radnje.

S druge strane, zabilježene monografske publikacije i radnje koje su objavljene ili u zbornicima ili u znanstvenoj i stručnoj periodici, mogu se podijeliti i s obzirom na kriterije statusa te obuhvata društvenoga položaja hrvatske zajednice. Naime, postoje one radnje u kojima se tematika Hrvata u Vojvodini elaborira na način samostalnoga predmeta i one u kojima se Hrvati tematiziraju u sklopu veće cjeline manjinskoga pitanja u Srbiji i/ili hrvatsko-srpskih odnosa.⁴ Kada je riječ o napisima u kojima su Hrvati u Vojvodini samostalan predmet, oni se mogu podijeliti na one u kojima se referira na cjelinu društvenoga položaja i na one u kojima je riječ o jednom segmentu društvenoga položaja (npr. političko organiziranje, prilike u obrazovanju, narav ili značajke nacionalne svijesti, različiti subetnički dijelovi i dr.).

Na koncu, u osnovi mogu se razlikovati napisi i po perspektivama zahvaćanja predmeta. Tako ćemo razlikovati one radnje koje potpisuju osobe koje dolaze izvan hrvatske zajednice u Vojvodini, što se onda imenuje kao ino-tematiziranje društvenog položaja Hrvata u Vojvodini, a drugu skupinu čine radnje čiji su autori Hrvati iz Vojvodine, što se onda imenuje kao auto-tematiziranje njihova društvena položaja. Pri tomu, ino-tematiziranje mogu činiti autori koji dolaze iz Srbije ili Hrvatske, što također držimo važnim, budući da se preko toga može, čini se dobro, vidjeti ne samo stupanj interesa znanstvenih zajednica iz Srbije i Hrvatske za suvremeni društvenih položaj Hrvata u Vojvodini, već i način na koji se tako određeni predmet elaborira, što je također značajno za temu naše radnje.

U bibliografiji monografskih publikacija i radnji objavljenih u zbornicima i znanstvenoj i stručnoj periodici koje referiraju na društveni položaj Hrvata u Vojvodini nakon 2000. godine, zabilježili smo ukupno 47 jedinica objavljenih do konca

⁴ Napominjemo kao ne nevažnu činjenicu kako većina napisa o društvenom položaju Hrvata u Vojvodini nakon 2000. koje potpisuju Hrvati iz Vojvodine posve zanemaruje tematiziranje sadržaja iz prve i treće domene činitelja navedenih u prvom odjeljku naše radnje, čineći tako opasan previd, budući da prvi činitelj ima najveću težinu i utjecaj na društveni položaj ovdašnjih Hrvata, a treći najsnažnije resurse za sprječavanje određenih negativnih procesa čiji su objekti Hrvati u Vojvodini a koje generira prvi činitelj.

2011., koje donosimo u standardnom bibliografskom prikazu s najvažnijim informacijama. Ovu smo građu podijelili u šest cjelina i to na temelju dvaju kriterija – vrste publikacija u kojoj je radnja objavljena (monografske publikacije, zbornici ili periodične publikacije) te predmetni obuhvat (Hrvati u Vojvodini kao samostalna tema ili dio veće tematske cjeline). Unutar cjelina, građa je objavljena abecednim redoslijedom autora, a ukoliko je jedna osoba autor više radnji, onda i njih donosimo abecednim redoslijedom, budući da nam kronologijski prikaz nije od važnosti.⁵

I. Monografske publikacije koje u cijelosti referiraju na društveni položaj Hrvata u Vojvodini nakon 2000.

1. Čota, Antonija, *Nuda veritas = Gola istina: našutjesmo se do grla*, Hrvatski demokratski forum „Preporuke iz Lemeša“, Subotica, 2010., 185 str. (P)⁶
2. Vojnić Hajduk, Lazo, *Kako u novo bez loma : misli o životu u hrvatskoj manjinskoj zajednici : strukturalna, funkcionalna i organizacijska rješenja nekih logičkih cjelina iz života naše zajednice i kod nekih drugih oblika iz okruženja*, Hrvatski demokratski forum „Preporuke iz Lemeša“, Subotica, 2010., 240 str. (P)
3. Žigmanov, Tomislav, *Hrvati u Vojvodini danas : traganje za identitetom*, Hrvatska sveučilišna naklada : Pučko otvoreno učilište, Zagreb, 2006., 216 str. (Z)
4. Žigmanov, Tomislav, *Osvajanje slobode : Hrvati u Vojvodini deset godina nakon listopadskog prevrata 2000.*, Hrvatsko akademsko društvo, Subotica, 2011., 152 str. (Z)⁷

II. Članci u zbornicima koji u cijelosti referiraju na društveni položaj Hrvata u Vojvodini nakon 2000.

5. Dulić, Jasminka, „Strukturiranje nacionalno-političke svijesti vojvođanskih Hrvata“, u: *Urbani Šokci : zbornik*, Osijek, 2006., 121-129 str. (Z)
6. Đorđević, Ljubica, „Pravni položaj hrvatske nacionalne manjine u Srbiji“, u: *Serbo-Croat Relations: Political Cooperation and National Minorities – Hrvatsko-srpski odnosi: politička saradnja i nacionalne manjine*, Institute for Historical Justice and Reconciliation (Salzburg), Centar za istoriju, demokratiju i pomirenje (Novi Sad), Fakultet za evropske pravno-političke studije (Sremska Kamenica), Dijalog (Zagreb), ur. Darko Gavrilović, Sremska Kamenica, 2009., 99-114 str. (Z)

⁵ Napominjemo kako ova bibliografija moguće nije cjelovita, to jest da nismo zabilježili svako objavljeno djelo koje tematizira društveni položaj Hrvata u Vojvodini nakon 2000. godine. Mogući propusti posljedica su autorove strukturalne slabosti – u profesionalnome smislu, on ne dolazi iz prostora znanosti te mu kao takvome manjka jedan broj mogućnosti i sredstava da cjelovito zaočuhruži obuhvat radnji. Pa ipak, i ovdje donijeta bibliografija čini se dostatnom kada je riječ o glavnoj intenciji radnje – prikazati osnovne tendencije kada je riječ o vrstama i naravi napisa o društvenom položaju Hrvata u Vojvodini nakon 2000.

⁶ Slovim „P“ i „Z“ označavamo je li pojedino djelo publicističke ili znanstvene provenijencije.

⁷ Od zabilježena četiri monografska djela tri su objavljena u Srbiji, a jedno u Hrvatskoj. Što se tiče pripadnosti autora, sve četiri publikacije potpisuju Hrvati iz Vojvodine i kao takve spadaju u skupinu auto-tematiziranih djela.

7. Ivanović, Josip, „Obrazovanje u funkciji očuvanja identiteta bačkih Hrvata“, u: *Identitet bačkih Hrvata*, Hrvatski institut za povijest i Hrvatsko akademsko društvo, Zagreb-Subotica, 2010., 301-318 str. (Z)
8. Rubić, Tihana, „Kulturne politike i etnički identiteti : primjer dvaju kulturno-umjetničkih društava u Somboru“, u: *Identitet bačkih Hrvata*, Hrvatski institut za povijest i Hrvatsko akademsko društvo, Zagreb-Subotica, 2010., 241-252 str. (Z)
9. Runje, Dujo, „U kojoj se mjeri ostvaruje uporaba hrvatskog jezika i pisma u Vojvodini“, u: *Identitet Srijema u prošlosti i sadašnjosti : zbornik radova*, Nijemci, 2008., 222-229 str. (P)
10. Šimić, Jašo, „Obrazovanje na hrvatskom jeziku u Vojvodini“, u: *Identitet Srijema u prošlosti i sadašnjosti : zbornik radova*, Nijemci, 2008., 230-235 str. (P)
11. Tadijan Zvonko, „Suvremena kretanja i perspektive podunavskih Hrvata-Šokaca“, u: *Urbani Šokci : zbornik*, Osijek, 2006., 91-101 str. (P)
12. Vuković, Petar, „‘Bunjevački jezik’ – korijeni, varijeteti, perspektive“, u: *Jezik i identitet : zbornik*, Zagreb-Split, 2007., 699-710 str. (Z)
13. Žigmanov, Tomislav, „Hrvati u Vojvodini – primjer postajanja manjinom“, u: *Položaj nacionalnih manjina u Srbiji : zbornik*, SANU, Beograd, 2007., 649-660 str. (Z)
14. Žigmanov, Tomislav, „Hrvatska manjina u Srbiji i pitanje hrvatsko-srpskih odnosa nakon 2000.“, u: Dragutin Babić, Drago Župarić-Iljić (ur.). *Nacionalne manjine kao faktor stabilnosti u međunarodnim odnosima Hrvatske i Srbije*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 2010., 23-38 str. (Z)
15. Žigmanov, Tomislav, „Izgradnja tzv. bunjevačke nacije u Srbiji i vanjska politika Republike Hrvatske“, u: *Identitet bačkih Hrvata*, Hrvatski institut za povijest i Hrvatsko akademsko društvo, Zagreb-Subotica, 2010., 319-355 str. (Z)
16. Žigmanov, Tomislav, „Od asimilacije do etničkog čišćenja“, u: *Između načela i prakse : položaj malih i velikih manjina u Srbiji*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2004., 37-51 str. (Z)
17. Žigmanov, Tomislav, „Politička organiziranost i politička reprezentacija Hrvata u Vojvodini“, u: *Identitet Srijema u prošlosti i sadašnjosti : zbornik radova*, Nijemci, 2008., 348-353 str. (P)
18. Župarić-Iljić, Drago, „Percepcije prekogranične suradnje Srba u Zagrebu sa Srbijom i Hrvata u Srbiji s Hrvatskom“, u: Dragutin Babić, Drago Župarić-Iljić (ur.). *Nacionalne manjine kao faktor stabilnosti u međunarodnim odnosima Hrvatske i Srbije*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 2010., 99-115 str. (Z)⁸

⁸ U ovoj skupini, što se tiče mjesta objave radnje, distribucija je sljedeća: u Srbiji je objavljeno dvije, u Hrvatskoj osam, dok su četiri radnje objavljene u zbornicima u zajedničkoj sunakladi nakladnika iz Srbije i Hrvatske. Ističemo i činjenicu da je 14 zabilježenih radnji iz ove skupine objavljeno u osam zbornika. Kada je riječ o kriteriju pripadnosti autora, čak 11 ih je iz hrvatske zajednice, a samo četiri su ino-tematizacije, od čega su troje autora iz Hrvatske (Čapo Žmegač, Rubić, Župarić-Iljić), a jedan iz Srbije (Đorđević).

III. Članci u periodici koji u cijelosti referiraju na društveni položaj Hrvata u Vojvodini nakon 2000.

19. Čeliković, Katarina, „Kulturna scena Hrvata u Vojvodini – osnovni podaci o institucijama i vrsti kulturnih praksi“, u: *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, br. 2, Subotica, 2010., 209-222 str. (Z)
20. Čapo Žmegač, Jasna, „Dvadeset godina poslije – preseljeni Srijemci stvaraju dom u Hrvatskoj“, u: *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, br. 2, Subotica, 2010., 141-154 str. (Z)
21. Ivanović, Josip, „Obrazovanje Hrvata na materinskom jeziku u SRJ“, u: *Informator o manjinskim zajednicama u Vojvodini*, br. 33-34, Novi Sad, 2002., 7-10 str. (P)
22. Ivanović, Josip, „Značaj formiranja Hrvatskog nacionalnog vijeća u SiCG“, u: *Informator o manjinskim zajednicama u Vojvodini*, br. 43-44, Novi Sad, 2003., 6-11 str. (P)
23. Romić, Zlatko, „Mediji na hrvatskom“, u: *Informator o manjinskim zajednicama u Vojvodini*, br. 25-26, Novi Sad, 2001., 16-19 str. (P)
24. Runje, Dujo, „Hrvatska nacionalna manjina i problem obrazovanja“, u: *Informator o manjinskim zajednicama u Vojvodini*, br. 31-32, Novi Sad, 2002., 11-14 str. (P)
25. Runje, Dujo, „Nacionalni savjet Hrvata – strepnje i nadanja“, u: *Informator o manjinskim zajednicama u Vojvodini*, br. 37-38, Novi Sad, 2002., 11-16 str. (P)
26. Šram Zlatko, „Kulturni i politički konzervativizam bunjevačkih Hrvata u Vojvodini“, u: *Sociologija i prostor*, 1/2007, Zagreb, 2007., 61-84 str. (Z)
27. Šram, Zlatko, „Dimenzije etnocentrizma i nacionalna pripadnost“, u: *Društvena istraživanja*, 1 /2002, Zagreb, 2002., 1-22 str. (Z)
28. Šram, Zlatko, „Religioznost i društvena svijest : analiza odnosa na uzorku građana Subotice“, u: *Crkva u svijetu*, br. 4, Split, 2001., 389-419 str. (Z)
29. Šram, Zlatko, „Socijalna alijenacija bunjevačkih Hrvata u Vojvodini“, u: *Sociologija i prostor*, 1/2009, Zagreb, 2009., 3-25 str. (Z)
30. Vuković, Petar, „O Bunjevcima i njihovu jeziku“, u: *Nova Istra*, 4/2004, Pula, 2004., 163-168 str. (P)
31. Vuković, Petar, „Kako skrbiti za hrvatski jezik u Vojvodini“, u: *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, br. 2, Subotica, 2010., 79-103 str. (Z)
32. Žigmanov, Tomislav, „Duhovni i kulturni identitet vojvođanskih Hrvata“, u: *Hrvatski iseljenički zbornik 2005*, Zagreb, 2004., 259-269 str. (P)
33. Žigmanov, Tomislav, „Hrvati u Vojvodini : aktualni trenutak“, u: *Hrvatska revija*, 3/2005, Zagreb, 2005., 24-35 str. (Z)
34. Žigmanov, Tomislav, „Recepcija Hrvata u Vojvodini u izvješćima o položaju, ostvarivanju i kršenju ljudskih i manjinskih prava“, u: *Društvena istraživanja*, 4-5/2004, Zagreb, 2004., 891-910 str. (Z)
35. Žigmanov, Tomislav, „Šokački Hrvati u Vojvodini na prijelazu tisućljeća“, u: *Migracije i etničke teme*, 4/2009, Zagreb, 2009., 387-409 str. (Z)

36. Živić, Dražen, „Depopulacija Hrvata u Vojvodini (1953.-2002.)“, u: *Republika Hrvatska*, br. 217, Zagreb, 2003., 16-38 str. (Z)
37. Župarić-Iljić, Drago, „Percepcije prekogranične suradnje s Republikom Hrvatskom među nacionalno manjinskim organizacijama Hrvata u Srbiji“, u: *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvodanskih Hrvata*, br. 2, Subotica, 2010., 189-208 str. (Z)⁹

IV. Knjige koje djelomice referiraju na društveni položaj Hrvata u Vojvodini nakon 2000.

38. Bara, Mario, Tomislav Žigmanov, *Hrvati u Vojvodini : osnovne činjenice*, Zavod za kulturu vojvodanskih Hrvata, Subotica, 2009. (P)
39. Bašić, Goran, Crnjanski, Katarina, *Politička participacija i kulturna autonomija nacionalnih manjina u Srbiji*, Friedrich Ebert Stiftung : Centar za istraživanje etniciteta, Beograd 2006. (Z)¹⁰

V. Članci u zbornicima koji djelomice referiraju na društveni položaj Hrvata u Vojvodini nakon 2000.

40. Besermenji, Snežana, „Uloga subindikatora evokativnost u zbližavanju Hrvata i Srba na primeru rodne kuće bana Josipa Jelačića“, u: *Serbo-Croat Relations: Political Cooperation and National Minorities – Hrvatsko-srpski odnosi: politička saradnja i nacionalne manjine*, Institute for Historical Justice and Reconciliation (Salzburg), Centar za istoriju, demokratiju i pomirenje (Novi Sad), Fakultet za evropske pravno-političke studije (Sremska Kamenica), Dijalog (Zagreb), ur. Darko Gavrilović, Sremska Kamenica, 2009., 78-91 str. (Z)
41. Raduški, Nada, „Nacionalne manjine u etnodemografskom mozaiku Srbije“, u: Dragutin Babić, Drago Župarić-Iljić (ur.). *Nacionalne manjine kao faktor stabilnosti u međunarodnim odnosima Hrvatske i Srbije*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 2010., 9-22 str. (Z)
42. Veselinović, Janko P., „Povratak izbeglih i prognanih lica i zaštita manjinskih prava, kao uslov normalizacije odnosa između Srba i Hrvata“, u: *Srpsko-hrvatski odnosi u 20 veku – prošlost i perspektive*, Centar za istoriju, demokratiju i pomirenje (Novi Sad), Udruga za povijest, suradnju i pomirenje (Golubić Obrovački), 2010., 221-237 str. (Z)
43. Veselinović, Janko P., „Položaj, značaj i perspektiva stranaka srpske i hrvatske manjine u Hrvatskoj i Srbiji“, u: *Serbo-Croat Relations: Political Cooperation and National Minorities – Hrvatsko-srpski odnosi: politička saradnja i nacio-*

⁹ U ovoj skupini radnji koje referiraju na društveni položaj hrvatske zajednice u Vojvodini devet ih je objavljeno u periodici u Srbiji, a deset u Hrvatskoj. Ukupno 19 radnji objavljeno je u deset periodičnih publikacija, od čega najviše, kada je riječ o djelima znanstvenog karaktera, u *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvodanskih Hrvata*. Čak 16 registriranih radnji potpisuju autori koji su iz hrvatske zajednice u Vojvodini, a od troje „stranaca“, svi su ih Hrvatske (Čapo Žmegač, Živić i Župarić-Iljić).

¹⁰ Obje su knjige objavljene u Srbiji, a i distribucija je autorskih perspektiva jednaka: dvoje autora su vojvodanski Hrvati (Bara, Žigmanov) a dvoje su iz Srbije (Bašić, Crnjanski).

nalne manjine, Institute for Historical Justice and Reconciliation (Salzburg), Centar za istoriju, demokratiju i pomirenje (Novi Sad), Fakultet za evropske pravno-političke studije (Sremska Kamenica), Dijalog (Zagreb), ur. Darko Gavrilović, Sremska Kamenica, 2009., 115-124 str. (Z)

44. Veselinović, Janko P., „Ostvarivanje manjinskih prava i statusnih prava Srba u Republici Hrvatskoj i Hrvata u Republici Srbiji sa aspekta evropskih integracija ovih dveju zemalja“, u: *Srpsko-hrvatski odnosi u XX veku : dvadeset godina od početka rata*, Centar za istoriju, demokratiju i pomirenje (Novi Sad), Udruga za povijest, suradnju i pomirenje (Golubić Obrovački) i Grafomarketing (Novi Sad), 2011., 225-248 str. (Z)¹¹

VI. Članci u periodici koji djelomice referiraju na društveni položaj Hrvata u Vojvodini nakon 2000.

45. Gavrilović, Danijela, Petrušić, Nevena, „Međunacionalni odnosi i zaštita manjinskih prava u Srbiji“, u: *Migracije i etničke teme*, 3/2011, Zagreb, 2011., 419-439 str. (Z)
46. Orlović, Slaviša, „Političko predstavljanje nacionalnih manjina – Srbija u komparativnoj perspektivi“, u: *Migracije i etničke teme*, 3/2011, Zagreb, 2011., 393-417 str. (Z)
47. Raduški, Nada, „Etnička slika Srbije – popis 2002. godine“, u: *Migracije i etničke teme*, 2-3/2003, Zagreb, 2003., 253-267 str. (Z)¹²

Analiza bibliografskih podataka i temeljnih sadržajnih sastavnica

Prikazana bibliografija monografskih publikacija kao i znanstvenih, stručnih i publicističkih radova koje tematiziraju društveni položaj hrvatske zajednice u Vojvodini nakon 2000. godine bilježi 47 jedinica, od toga šest knjiga i 41 rada. Kada je riječ o mjestu objave, 17 ih je objavljeno u Srbiji, 22 u Hrvatskoj, a osam u publikacijama koje su sunakladnički pothvat srbijanskih i hrvatskih nakladnika. Što se tiče kriterija perspektiva referiranja, autotematizacija društvenog položaja Hrvata u Vojvodini slučaj je u 32 bibliografske jedinice, točno dvije trećine, a inotematiziranje u 15, od čega četiri dolazi iz hrvatskog znanstvenog prostora, a 11 iz srbijanskoga. To konkretno znači da za društveni položaj hrvatske zajednice u Vojvodini, nakon samih Hrvata u Vojvodini, veći interes pokazuju srbijanski nego hrvatski znanstvenici.

¹¹ Svih pet radnji iz ove skupine posljedica su ino-tematizirajućih vizura referiranja i svi autori dolaze iz Srbije. Samo jedno djelo je publicirano u zborniku koji je objavljen u Hrvatskoj, dok su preostala četiri objavljeni u sunakladi srbijanskog i hrvatskog nakladnika.

¹² Objava sva tri djela bila je u jednom znanstvenom časopisu koji izlazi u Hrvatskoj, a sve ih potpisuju autori iz srbijanskog znanstvenog prostora.

Navedenih 47 znanstvenih i publicističkih knjiga i radova (su)potpisuje¹³ ukupno 26 autora, od toga 13 Hrvata iz Vojvodine,¹⁴ četvero je iz Hrvatske,¹⁵ a devetero iz Srbije.¹⁶ Od ukupnog broja autora 18 (su)potpisuje samo jedan rad, dvoje dva, četvero tri (Josip Ivanović, Dujo Runje, Janko Veselinović i Petar Vuković), jedan četiri (Zlatko Šram) i na koncu jedan čak 12 (Tomislav Žigmanov). To kazuje da je relativno malo znanstvenika i publicista zaokupljeno istraživanjem aktualnog društvenog položaja Hrvata u Vojvodini. Među njima prednjače Hrvati iz Vojvodine – najviše knjiga i radova autorska su djela pripadnika hrvatske zajednice iz Vojvodine: njima pripadaju 32 naslova, a od čega je značajan broj onih publicističke naravi. Sljede autori iz Srbije – oni su autori 11 knjiga ili radnji, a najmanje je radova autora iz znanstvenih krugova iz Hrvatske – ukupno četiri. Pri tomu, knjige i radovi Hrvata iz Vojvodine karakterizira to da su jedini koji referiraju na cjeloviti obuhvat društvenoga položaja hrvatske zajednice u Vojvodini; u radovima autora iz znanstvenih krugova iz Srbije prevladavaju oni u kojima se o Hrvatima govori u sklopu prikaza ukupnoga manjinskog pitanja u Srbiji i/ili hrvatsko-srpskih odnosa.

Kada je, pak, riječ o tome na koji se segment društvenoga života Hrvata u Vojvodini monografske publikacije i radovi u zbornicima i periodici referiraju, dobiva se sljedeća distribucija po područjima: društveni položaj u cijelosti – 4;¹⁷ pravni položaj i zaštita – 3; suvremena nacionalna svijest – 5; demografija – 4; različiti društveni procesi i dinamika te njihova percepcija (hrvatsko-srpski odnosi, izgradnja tzv. bunjevačke nacije, izbjeglištvo i dr.) – 13; političko organiziranje i reprezentacija – 5; kultura i jezik – 6; obrazovanje – 5; informiranje – 1; službena uporaba jezika i pisma – 1.

Želimo li doznati više o naravi i kontekstima sadržajnih sastavnica napisa o aktualnom društvenom položaju Hrvata u Vojvodini, važnim nam se čine sljedeći uvidi. Za djela iz skupine autotematiziranja, a njih je, podsjetimo, najviše i većinu potpisuju osobe koje nemaju najviša formalna zvanja u znanosti, vrijedi da su objavljeni u zbornicima i manje važnim periodičnim publikacijama, to jest onim koji nemaju status znanstvenog časopisa (npr. *Informator o manjinskim zajednicama u Vojvodini*, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda a kulturu vojvođanskih Hrvata*), pa

¹³ U smislu da je jedan broj knjiga i radova napisan u suautorstvu.

¹⁴ Mario Bara, Katarina Čeliković, Antonija Čota, Jasminka Dulić, Josip Ivanović, Zlatko Romić, Dujo Runje, Jašo Šimić, Zlatko Šram, Zvonko Tadijan, Lazo Vojnić Hajduk, Petar Vuković i Tomislav Žigmanov. U vrijeme objave radnji samo su dvije osobe imale zvanje doktora znanosti – Zlatko Šram i Petar Vuković.

¹⁵ Jasna Čapo Žmegač, Tihana Rubić, Dražen Živić i Drago Župarić-Ilijčić. Osim posljednjeg, svi su doktori znanosti.

¹⁶ Goran Bašić, Snežana Besermenji, Katarina Crnjanski, Ljubica Đorđević, Danijela Gavrilović, Slaviša Orlović, Nevena Petrušić, Nada Raduški i Janko Veselinović. Ističemo da svi, osim Danijele Gavrilović i Katarine Crnjanski, u vrijeme objave rada imaju doktorat znanosti. To govori da, makar u formalnome pogledu, specifična relevantnost njihovih napisa ima veći značaj.

¹⁷ To znači da ni 10 % radova nema za temu ukupnost društvenog položaja Hrvata u Vojvodini, pa jedna od posljedica može biti rascjepkanost i necjelovitost spoznaja o njima.

stoga imaju manju dostupnost sadržaja te ujedno slabiji doseg. Druga je značajka te skupine radova da su mahom usmjereni na pitanja i problematiku unutar zajednice, poput izazova, inicijativa i postignuća u ostvarivanju prava i artikuliranju interesa Hrvata u Vojvodini, pri čemu po pravilu gotovo u potpunosti izostaje tematiziranje odgovornosti država za društveni položaj.¹⁸

Isto tako, valja istaknuti i pitanje činjenične istinitosti i objektivnosti. Premda je činjenična utemeljenost u djelima vojvođanskih Hrvata manje upitna, njihova slabija formalna naobrazba i *insajderske* perspektive znaju stanovito zatomiti objektivnost, napose u slučajevima kada su autori ili uključeni ili visoko zainteresirani za određene društvene procese unutar hrvatske zajednice (npr. Čota i Vojnić Hajduk). I tako se zbog, nazovimo ih, *osobizirajućih* načina interpretacija, društveni položaj hrvatske zajednice u Vojvodini vrlo često prikazuje iskrivljeno. Tomu pridonose i nemali deficiti u korištenju i služenju znanstvenom metodologijom ovih autora, čime se smanjuje ne samo argumentiranost već i prostor za kritičke provjere pojedinih iznesenih činjenica, tvrdnji ili stavova.

U inotematiziranim monografskim publikacijama i radovima o društvenom položaju Hrvata u Vojvodini nakon 2000. godine, analitičkim iščitavanjem dolazi se do sljedećih značajki. Prvo, veća je činjenična neistinitost u napisima, napose onima čiji su autori iz Srbije (npr. Raduški, Orlović i Veselinović), no formalna oprema radova i prateća metodološka izvedba povećavaju njihovu znanstvenu uvjerljivost. Tomu dakako pridonosi i mjesto objave – ugledni i relevantni znanstveni časopisi (npr. *Migracije i etničke teme*). S druge strane, kod autora iz Srbije primjetna je nespremnost da se imenuju i navedu pravi uzroci određenih manjkavosti ili problema koji utječu na nepovoljan društveni položaj Hrvata u Vojvodini. To se osobito dobro vidi u referiranju na bunjevačko pitanje, kada se u pravilu prešućuje odgovornost Srbije za miješanje u identitetske prijevare među Hrvatima (npr. Veselinović),¹⁹ ili

¹⁸ O tome je već bilo riječi u bilješki 3. No, ovdje ćemo dodati kako je ono vjerojatno povezano i s pitanjem spremnosti promatranja i doticanja moći od strane tumača – daleko je, naime, jednostavnije i manje opasno, premda posve pogrešno i infantilno, kritički se osvrtni na one bez velike moći – a to su najčešće oni sami: Hrvati u Vojvodini, u što se onda zna unositi ostrasćenost, bijes i mržnja, nego li suprotno – objektivno tematizirati nositelje moći, u ovom slučaju državne, koji znaju imati snažnijih nedostataka i većih slabosti od samih Hrvata u Vojvodini!

¹⁹ U korijenu projekta izgradnje tzv. bunjevačke nacije Miloševićeva režima bila je ideja da se na temelju iz povijesti nasljedovane i relativno živuće, subetničke osnove i regionalnih imena Hrvata u Vojvodini – isprva Bunjevaca i Šokaca zajedno, a kasnije samo Bunjevaca – podupru procesi „izgradnje nacije“ čiji će ishod biti sadržan u zasebnom sociokulturnom i institucionalno strukturiranom činitelju: tzv. bunjevačko-šokačkoj, to jest kasnije tzv. bunjevačkoj naciji. Ovaj se zahtjevn proces, temeljen u ovdje već naznačenim modelima, počeo realizirati u Srbiji koncem 80-ih i početkom 90-ih godina XX. stoljeća, u vrijeme neposredno prije i tijekom agresije na Republiku Hrvatsku na sljedeći način: spram ovdašnjih se Hrvata postupalo destruktivno na gotovo svakome planu društvenoga života i javnosti, a spram Bunjevaca i Šokaca suprotno – država je poduzimala različite afirmativne mjere u rasponu od pomoći u institucionalnoj izgradnji preko financijske potpore njihovih aktivnosti do pomoći pri oblikovanju sadržaja sjećanja, koji se ni na koji način nije naslanjao na inherentne mjesne hrvatske sadržaje! Ove aktivnosti imale su za cilj da putem širenja straha, antihrvatskom propagandom i isto takvim djelovanjem – otvorenom diskriminacijom i toleriranjem etničkoga nasilja, s jedne

kada se govori o demografiji Hrvata u Vojvodini ne ekspliciraju se objektivno negativni činitelji, kao što je progon Hrvata iz Vojvodine u prvoj polovici 90-ih godina XX. stoljeća (npr. Raduški). Na taj način, prešućivanjem negativnih činitelja i zatomljivanjem veoma važnih problema glede društvenog položaja Hrvata u Vojvodini „uljepšava“ se stvarno stanje i postojeće se stanje pravda kao posve normalan ishod neprijepornih povijesnih procesa te, vjerojatno, onda normalne, društvene dinamike. To se zna koristiti i u kontekstu usporedbi s društvenim položajem Srba u Hrvatskoj, u smislu da ako postoji komparacija s društvenim položajem i problemima Srba u Hrvatskoj, vrijedi da su Hrvati u Srbiji u boljem društvenom položaju (npr. Veselinović), što dakako ne odgovora realnome stanju.

No, negativnim posljedicama maloprije navedenih sadržaja i moguće izvanznanstvenih intencija, koje najviše postižu inotematizirajući napisi autora iz Srbije, pridonosi i neveliki broj kvalitetnih napisa o aktualnom društvenom položaju hrvatske zajednice autora Hrvata iz Vojvodine, koji se usto objavljuju i u ne previše prestižnim (periodičnim) publikacijama. S druge strane, još uvijek se o tematici društvenog položaja Hrvata u Vojvodini malo piše, pa se malo i zna u brojnim područjima javnosti, ne samo u akademskoj ili znanstvenoj zajednici, nego i u drugim područjima društvenoga života, primjerice u politici. A ako se nešto i zna, postoji mogućnost da se zna iskrivljeno i pogrešno, što se osobito ogleda kada je u pitanju iznošenje pozitivnih sadržaja i ocjena o društvenome položaju Hrvata u Vojvodini, što je dio redovite prakse političkih čimbenika u Srbiji, a to posljedično ima rezultate i za neke političare iz Hrvatske. U takvim situacijama moguće je očekivati da će i u području političkoga djelovanja biti negativnih posljedica po Hrvate u Vojvodini, u smislu da se neće ništa poduzimati za rješavanje njihovih brojnih problema zato što stavovi i odluke političkih čimbenika počivaju na pogrešnim uvidima i spoznajama, što je do sada znalo biti slučaj kako od strane srbijanske političke klase tako i od one u Hrvatskoj (Žigmanov, 2010a i Žigmanov, 2011).

Literatura:

- Jelinčić, Jadranka (ur.). 2007. *Evropeizacija Srbije : ljudska prava, manjinska prava, inkluzija Roma*, Fond za otvoreno društvo, Beograd.
- Komšić, Jovan. 2006. *Dileme demokratske nacije i autonomije : ogledi o političkoj tranziciji u Srbiji*, Službeni glasnik : Asocijacija multietničkih gradova PHILIA, Beograd.

---

strane, dovedu u pitanje i oslabe ionako skromne potencijale hrvatskog nacionalnog identiteta u Vojvodini te mogućnosti ustroja i razvitka njihove manjinske institucionalne infrastrukture, što je kod građana, među ostalim, jačalo potrebu za češćim korištenjem etničke mimikrije u obliku izjašnjavanja Jugoslavenima te Bunjevcima i Šokcima, a s druge strane otvaralo prostor za izdvajanje bunjevačkih i šokačkih subetničkih identitetskih sastavnica iz nacionalnohrvatskoga okvira, kako onoga općenitoga tako i regionalnoga, te započinjanje njegova institucionalnog ustrojavanja, to jest uobličavanja i realiziranja procesa izgradnje tzv. bunjevačke nacije s obzirom na to da će Šokci, zbog neprihvatanja takve politike, biti u drugoj polovini 90-ih godina XX. stoljeća isključeni (Žigmanov, 2010a).

- Žigmanov, Tomislav. 2010. „Hrvatska manjina u Srbiji i pitanje hrvatsko-srpskih odnosa nakon 2000.“, u: Dragutin Babić, Drago Župarić-Iljić (ur.). *Nacionalne manjine kao faktor stabilnosti u međunarodnim odnosima Hrvatske i Srbije*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb. str. 23-38.
- Žigmanov, Tomislav. 2010a. „Izgradnja tzv. bunjevačke nacije u Srbiji i vanjska politika Republike Hrvatske“, u: *Identitet bačkih Hrvata*, Hrvatski institut za povijest i Hrvatsko akademsko društvo, Zagreb-Subotica, str. 319-355.
- Žigmanov, Tomislav. 2011. *Osvajanje slobode : Hrvati u Vojvodini deset godina nakon listopadskog prevrata 2000.*, Hrvatsko akademsko društvo, Subotica.

Sažetak

Croats in Vojvodina after 2000 as a topic of scientific and publicistic activities in Serbia and Croatia - basic facts and content components

Scientific and publicistic activities published as independent monographs or articles in scientific and professional journals and almanacs are analyzed herein, referring to the social position of the Croatian community in Vojvodina since 2000, i.e. after the collapse of Slobodan Milosević's regime. The author also distinguishes between two types of inscriptions - in the first group there are those signed by the people coming from outside of the Croatian community in Vojvodina, which is then denoted as the foreign thematizing of the social position of Croats in Vojvodina, while the other group consists of works whose authors are the Croats from Vojvodina, which was then named as auto-thematizing. Divided in such manner, the works are then subjected to comparative analyses, with the main objective to determine in what way and to what extent the social position of Croats in Vojvodina is elaborated. The main findings show that there is a simplified and distorted image of their, essentially positively defined, social position from the aspect of foreign thematizing, especially by authors coming from the Serbian scientific field who publish their work in prestigious scientific journals and almanacs; at the same time certain number of authors involved in auto-thematizing faces numerous deficits as scientifically relevant works of the Croats from Vojvodina about their social status are mostly published by irrelevant publishers and similar periodicals. The consequences of such situation are reflected in other aspects of social life, especially in the area of visibility and general knowledge of the social status of Croats in Vojvodina, which ultimately has implications on the political measures level, like measures taken by the Serbian authorities as well as foreign policy taken by the Republic of Croatia.

Key words: Croats, Vojvodina, social status, auto-thematizing, foreign thematizing